

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA CATEGORIA MOBILITĂȚII ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

VIOREL VIZUREANU

Despre actualitatea categoriei mobilității în științele socio-umane. Remarci introductive¹

Faptul că mobilitatea constituie una dintre categoriile-cheie prin care este interpretată atât lumea de astăzi ca întreg, precum și comportamentul uman individual, reprezintă unul dintre adevărurile evidente cu care orice cercetător în domeniul științelor socio-umane este familiarizat în ultimele decenii. După cum remarcă Tim Cresswell, începând de la mijlocul anilor '90 ai secolului trecut, mobilitatea a fost pusă la baza unei importante agende de cercetare transdisciplinară, marcând astfel ceea ce s-a numit ulterior o revoluție a mobilității (*the mobility turn*) și apariția paradigmei noilor mobilități (*the new mobilities paradigm*)².

Mai mult, nu este vorba aici doar de o poziție privilegiată într-o anumită structură conceptuală mai amplă, ci – arată unii autori – însăși societatea ca atare trebuie să fie regândită din temelii plecând de la această nouă centralitate categorială. Astfel, pentru John Urry, categoria „societății”, fundamentală în sociologia clasică, este cu totul demodată în societatea noastră din ce în ce mai lipsită de frontiere concrete³. Din această perspectivă, trăim azi într-o epocă „post-societală” care soliciță apariția unei „sociologii a mobilității”, una cuprinzând nu doar indivizii umani, dar și informațiile, imaginile, obiectele, banii, produsele de consum, și chiar deșeurile etc. De aceea, pe scurt, Urry își propune să înlocuiască „socialul ca societate” cu „socialul ca mobilitate”⁴. De altfel și Immanuel Wallerstein remarcase anterior că „ceea ce este în mod fundamental greșit în legătură cu conceptul de societate este aceea că el reifică și, prin urmare, cristalizează fenomenele sociale a căror semnificație reală este dată nu de caracterul durabil (*solidity*), ci tocmai de fluiditatea și maleabilitatea acestora”⁵.

¹ Prima parte a prezentului studiu urmează să apară, cu foarte mici diferențe, ca o contribuție de sine stătătoare în volumul coordonat de Vasile Macovicuic, *Filosofie și economie* (3). *Sensuri ale utilității în științele socio-umane*, București, Editura ASE, 2017.

² Tim Cresswell, *On the Move: Mobility in the Modern Western World*, Routledge, London and New York, 2006, pp. IX–X.

³ Aceeași idee, a „dispariției” societății înțeleasă ca sistem / structură / obiect, în definitiv ca entitate auto-suficientă și închisă, idee susținută de elemente teoretice înrudite, o regăsim și la Alain Touraine, de exemplu în *La Fin des sociétés* (2013).

⁴ John Urry, *Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-first Century*, Routledge, London and New York, 2000, p. 2.

⁵ I. Wallerstein, *Unthinking Social Science*, 1991, p. 71, apud J. Urry, *op. cit.*, p. 12.

Paradoxal, mobilitatea a fost totuși și până în zilele noastre o categorie centrală în analiza sociologică, întrucât „o bună parte din sociologia secolului XX s-a bazat pe studiul mobilității ocupaționale, educaționale, sociale sau a venitului”. Dar a fost vorba acolo cu precădere de o mobilitate să îi spunem (pe) *verticală*, rezultând prin urmare o sociologie care se concentra asupra „ratelor diferențiate de mobilitate ascendentă și descendentă, în cadrele generațiilor sau inter-generațional”⁶. Altfel spus, ceea ce se avea în vedere era o mobilitate în cheie temporală a statutului social. Nici nu era de mirare acest lucru de vreme ce o bună parte din interesul academic se direcționa tocmai înspre diferitele mișcări sociale majore: „mișcările clasei muncitoare și sindicale, ale clasei profesional-manageriale, mișcările urbane, feministe, ale comunității LGBT, ecologiste etc.”⁷.

Rămâne, prin urmare, de recuperat o dimensiune orizontală, foarte concretă, geografică a mobilității, dar care, pe de altă parte, să implice și o îndepărtare decisivă de o imagine în care această dimensiune este introdusă de o manieră simplistă, neutră, prin intermediul unui spațiu fizic de inspirație matematic-euclidiană, adică unul omogen, izotrop etc.⁸. Astfel, „o bună parte din literatura mobilității sociale a privit societatea drept o suprafață uniformă, eșuând în a identifica intersecțiile geografice ale regiunii, orașului și locului cu categoriile sociale de clasă, gen ori etnicitate”. Nici măcar acele variante ale sociologiei care tematizează preponderent tocmai mobilitatea, cum ar fi sociologia migrației, nu ne oferă prea mult sprijin în această privință⁹.

Firește, și în lumina afirmațiilor de mai sus, o sarcină implicită a unei analize a mobilității pare că ar consta în delimitarea acelor elemente ale mobilității sociale / umane care pot fi regăsite de-a lungul întregii istorii a umanității, oarecum indiferent de epoca cercetată, de cele care țin de noi situații sociale, economice, politice etc., care au survenit abia în societatea contemporană.

Aceasta ar presupune totodată o minimală trecere în revistă a diferitelor maniere de a experimenta mobilitatea. Într-o descriere sintetică, Creswell constata cum în sfera cea mai largă posibilă a termenului, aici pot fi cuprinse diferite activități precum „a mișca mâna, a merge, a dansa, a face exerciții fizice, a conduce spre locul de muncă, a te întoarce de acolo acasă, a pleca în vacanță, a manifesta, a fugi, a emigra, a călători, a explora, a participa la conferințe. (...) Mobilitatea este peste tot, de la primele semne de viață ale noului-născut și până la călătoriile internaționale ale oamenilor de afaceri”¹⁰.

⁶ J. Urry, *op. cit.*, p. 2.

⁷ *Ibidem*, p. 17.

⁸ Este interesant cum remarcile lui Urry de delimitare față de sensul să îi spunem clasic al mobilităților amintesc de critica lui Henri Lefebvre (*La production de l'espace*, 1974) privind atât primatul temporalului asupra spațialului în științele socio-umane și umaniste conturate în modernitate, cât și maniera de inspirație matematică ce a stat la baza viziunii curente despre spațiu a majorității gânditorilor pentru o lungă perioadă din istoria aceluiași științe.

⁹ J. Urry, *op. cit.*, p. 3.

¹⁰ T. Creswell, *op. cit.*, p. 1.

Dincolo de aceste contexte foarte concrete, este evident că mobilitatea poate fi legată de alte categorii sociale fundamentale ale lumii de azi. Potențialul teoretic-explicativ al mobilității pentru societatea contemporană este imens, dacă nu chiar mult prea versatil și deconcertant. Astfel, suntem nevoiți să observăm cum mobilitatea apreciată ca „progres, oportunitate, modernitate”, stă cot la cot alături de cea înțeleasă drept „înapoiere (*shiftlessness*), devianță, rezistență”. Într-o măsură mult mai mare decât odinioară, mobilitatea devine, deci, indispensabilă pentru lumea concretă însăși, dar și pentru înțelegerea noastră a acesteia¹¹.

Cum este și normal, această pletoră de contexte hermeneutice reprezintă atât o oportunitate pentru o cercetare efervescentă ce se desfășoară în orizontul respectiv, cât și o piedică apreciabilă, în măsura în care se poate dovedi – și chiar foarte ușor deseori – cum în asemenea dispute teoretice facem apel de fapt la sensuri diferite ale mobilității. Tot Creswell observa de altfel cum „natura alunecoasă și impalpabilă (*slippery and intangible*) a mobilității face din ea un obiect vag de studiu”¹².

Ne propunem în cele ce urmează, pe de o parte, să indicăm pe cât posibil unele dintre pericolele amintite atunci când se încearcă o limitare a câmpului de interpretare a mobilității la ceea ce s-ar putea numi sensul vizual-fizic al deplasării indivizilor. Pe de altă parte, într-o mișcare secundă, vom căuta să oferim unele repere rezultate în urma unei analize proprii a problematicii în cauză, cu aplicare îndeosebi la maniera în care este înțeleasă globalizarea, sperând însă să nu contribuim astfel noi înșine la sporirea confuziei în domeniu.

În ceea ce privește primul punct menționat, trebuie subliniat din capul locului că „*simplitatea*” sensului deplasării nu echivalează cu *simplitatea situației care creează deplasarea / mobilitatea însăși*, în măsura în care aceasta este de fapt rezultatul (efectul) unui întreg complex de factori (forțe, câmpuri etc.), poziționați la niveluri diferite, care contribuie la crearea realității în cauză. Altfel spus, deplasarea respectivă ar trebui să fie înțeleasă prin prisma unei noțiuni precum cea de gradient, sau ca diferență de forțe, și nu în sensul de acțiune cu punct „fix” de plecare în agentul care o și realizează ulterior.

Orice astfel de acțiune / mobilitate a ființelor umane este deci și „internă” și „externă”, în măsura în care aceste delimitări mai au un sens să îi spunem propriu... Puterea *mea* de acțiune este dependentă în fiecare moment de forțele care se oferă, se induc, se impun, se opun etc., de către „ceilalți” (indivizi, instituții, organizații etc.), voluntar sau nu, cu intensitate mai mare sau mică, cu un anumit interes prealabil sau arbitrar. *Eu* însumi sunt nu doar rezultatul propriei mele autoformări, ci și, într-un anumit grad, mai mare sau mai mic, rezultatul celorlalți, într-o multitudine de feluri – gusturile, preferințele, dorințele, visurile, actele și chiar gândurile mele sunt (și) efectul impulsurilor, activității, ideologiilor etc., societății¹³ în care trăiesc.

¹¹ *Ibidem*, pp. 1–2.

¹² *Ibidem*, p. 1.

¹³ Sau „societății”, pentru John Urry sau Alain Touraine.

Nu este vorba aici doar de a proceda la o relativizare reciprocă a celor doi mari termeni, spirit / corp, care par a constitui (pe urmele decisivei inițiative carteziene?) cadrele implacabile ale dualismului realității și cunoașterii moderne și contemporane, cu nenumăratele variante de instanțieri ale sale: minte / trup, subiect / obiect, societate / natură etc. În acest sens, aș spune restrâns, își plasează de exemplu demersul Urry, atunci când, deși nu neagă caracterul de agent efectiv pentru ființa umană individuală („[t]his is not to suggest (...) that humans do not exert agency”), apreciază totuși că „aceștia acționează astfel în circumstanțe care nu sunt decise de ei înșiși; iar tocmai aceste circumstanțe – relațiile solide și din ce în ce mai intime ale subiecților și obiectelor – sunt de o importanță capitală. Aceasta înseamnă că lumea umană și cea fizică se găsesc într-un mod foarte strâns împletite și nu pot fi separate una de cealaltă, ca societate și ca natură sau ca indivizi umani și obiecte”¹⁴. Ceea ce propune Urry reprezintă dintr-o astfel de perspectivă doar un prim pas, unul important, dar care însă nu ține cont în mod decisiv și de multiplicitatea nivelară intrinsecă ambilor termeni, o multiplicitate ea însăși activă, dacă nu chiar proteică, ce duce la instaurarea unei dinamici multi-direcționale ce face posibilă / condiționează o anumită mobilitate particulară.

Să observăm totuși că cele afirmate anterior nu înseamnă să nu conștientizăm un aspect aparte al acestei medieri continue între sine și ceilalți care se impune din ce în ce mai mult în ultimul timp, cu efecte deosebit de spectaculoase, dar care naște și nenumărate probleme de natură etică, aspect dat de implicarea tot mai mare a artificialului în constituirea „naturii” umane. Acest proces nu este în esență unul nou, dar în zilele noastre „puterile omenești rezultă într-o măsură din ce în ce mai mare din interacțiunile complexe ale oamenilor cu obiectele materiale, incluzând aici semne, mașini, tehnologii, texte, mediul fizic înconjurător, animale, plante și deșeuri. Oamenii posedă puține puteri care sunt strict omenești, în timp ce cele mai multe dintre ele se pot manifesta doar ca urmare a conexiunilor cu aceste componente non-umane”¹⁵. Ceea ce aduce nou societatea contemporană este creșterea exponențială a acestor implicări ale nonumanului în „natura” umană și faptul că multe dintre aceste intervenții nu mai sunt – înainte de implimentarea lor în masă – „verificate” printr-o practică socială care să permită o minimă evaluare a posibilelor efecte negative sau distructive pentru persoana umană.

Să remarcăm că sensul cercetării mobilității sugerat de noi ține cont implicit de distincția lui Creswell, pe care acesta o pune la baza demersului său, dintre mișcare (*movement*) și mobilitate (*mobility*). Din perspectiva sa, *mișcarea* este concepută ca „mobilitate abstractă”, abstractizarea în cauză fiind una care elimină contextele concrete de putere, de aici rezultând în notă pozitivistă doar o deplasare a indivizilor umani între anumite locații, înțelese ca puncte de plecare / sosire. Altfel spus, „mișcarea este faptul general al deplasării înainte ca felul, strategiile și

¹⁴ J. Urry, *op. cit.*, p. 14.

¹⁵ J. Urry, *op. cit.*, p. 14.

implicațiile sociale ale acelei mișcări să fie luate în considerare. Mișcarea poate fi gândită atunci drept echivalentul dinamic al poziționării (*location*) în spațiul abstract – fără conținut, aparent naturală, și lipsită de semnificație, istorie și ideologie. (...) Dacă mișcarea este echivalentul dinamic al poziționării, atunci mobilitatea este echivalentul dinamic al *locului* (*place*)¹⁶.

Pe de altă parte, Cresswell înțelege mobilitatea (socială) prin prisma a trei „momente”¹⁷. Întâi de toate este vorba de mobilitatea înțeleasă ca fapt concret, brut – „ceva ce poate fi observat, ceva ce există în lume, o realitate empirică. Aceasta este mobilitatea măsurată și analizată de autorii de modele sociale (*modelers*), teoreticienii ai migrației și planificatori ai transporturilor. (...) Aici mobilitatea se apropie cel mai mult de mișcarea pură și este abstractă în cea mai mare măsură”¹⁸.

Al doilea moment constă în contribuția adusă în context de înseși reprezentările cu privire la mobilitate vehiculate de diferite contexte culturale, care induc, provoacă, întrețin etc., firește, diverse disponibilități sau trasee ale mobilității. Regăsim aici „strategii reprezentationale” provenind din cvasitotalitatea domeniului disciplinar cultural / social: film, teatru și artele spectacolului, dar și drept și medicină; pictură, fotografie, precum și literatură sau filosofie – iar în toate acestea componenta ideologică este prezentă și poate fi chiar decisivă. Aproape în permanență ni se arată, ni se explică, ni se impune ce înseamnă mobilitatea în societatea noastră. Suntem „învățați” să oferim sens deplasărilor noastre, trecute ca și viitoare, ni se arată de ce este bine sau nu să fim mobili.

În fine, al treilea moment privește felul în care mobilitatea este „practicată, experimentată, întrupată (*embodied*), în care aceasta este trăită, resimțită de fiecare om în funcție de stările prin care trece”. Mobilitatea nu este din această perspectivă o simplă categorie socială, ci posedă certe deschideri ontologice, reprezentând „un fel de a fi în lume”. În plus, statutul social sau profesiile avute impun diferite moduri de a te raporta la mobilitate: „oamenii mobili nu sunt niciodată doar *oameni* – ei sunt dansatori sau trecători, șoferi sau atleți, refugiați sau cetățeni, turiști sau oameni de afaceri, bărbați sau femei”¹⁹.

Firește, între ultimele două momente există o certă interdependență, întrucât reprezentările noastre despre mobilitate sunt influențate puternic de maniera în care o experimentăm și viceversa. Este și motivul pentru care o analiză a mobilității trebuie să recurgă la ambele elemente atunci când este inițiată.

Legat îndeosebi de cel de-al doilea moment al schemei interpretative a lui Cresswell, să remarcăm pe scurt că se poate vorbi chiar de o veritabilă ideologie

¹⁶ T. Cresswell, *op. cit.*, pp. 2–3.

¹⁷ Să remarcăm în treacăt că aici poate fi identificat un alt punct în care de data aceasta Cresswell se apropie de Lefebvre. Acesta din urmă oferă în *La production de l'espace* tot o schemă tripartită prin care trebuie înțeles spațiul social, care conține a) practica spațială, b) reprezentările spațiului și c) spațiile reprezentării.

¹⁸ T. Cresswell, *op. cit.*, p. 3.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 3–4.

generalizată a mișcării / mobilității care se impune astăzi în societate, care tinde să înlocuiască vechea valorizare socială a elementelor care țin de păstrarea identității (naționale, comunitare etc.), a statutului social etc., într-un cuvânt de tot ceea ce exprimă staticul în societate.

După cum remarcă Creswell, „în gândirea socială contemporană termenii asociați cu mobilitatea sunt în mod constant pozitivi. Dacă ceva poate fi caracterizat drept fluid, dinamic, în mișcare sau mobil pur și simplu, atunci el este văzut ca fiind progresist, incitant și contemporan. Dacă, pe de altă parte, despre ceva se spune că este înrădăcinat, că are o bază solidă, că este static, că are legături puternice, atunci acesta este privit ca fiind reacționar, plictisitor sau învechit”²⁰.

Problema este, firește, mai complicată, întrucât, într-adevăr, dacă ești static, se impune rapid opinia că este ceva în neregulă sau greșit cu tine – ești prăfuit, demodat, înapoiat, maladiv. Însă, nu este mai puțin evident că există trasee prestabilite ale mobilității, la toate nivelurile sociale, care indică în mod clar *care anume* sunt acele expresii ale mobilității care se consideră că ți se potrivesc sau, mai grav, care îți sunt permise, inclusiv din punct de vedere juridic. Există și schimbări spectaculoase în acest sens: ceea ce în anumite perioade era încurajat, de exemplu din motive economice (cum ar fi emigrația de la sfârșitul secolului al XIX-lea în Statele Unite), este astăzi denunțat deseori ca aducând atingere intereselor statelor sau comunităților din anumite zone ale globului. Pentru a nu mai vorbi de faptul că, anterior, în Europa Evului Mediu, mobilitatea persoanelor era privită ca apanajul unor categorii sociale restrânse (comercianți, militari, pelerini etc.), în vreme ce fenomene precum vagabondajul erau aspru pedepsite.

Globalizarea și problema mobilității

Dorim ca în cele ce urmează să contribuim la o lectură a globalizării din perspectiva categoriei mobilității, în legătură de altfel cu prima parte a discursului nostru. Astfel, vom prezenta, mai întâi, globalizarea înțeleasă într-un sens foarte larg, ca expresie a unei mobilități „originare” a ființei umane, urmând ca, apoi, să încercăm să deosebim între diferitele sensuri în care este instanțiată mobilitatea în lumea contemporană, definită din ce în ce mai des drept una globală sau globalizată.

În prima accepțiune menționată, să observăm că există unele teoretizări care pun din start accentul pe faptul că globalizarea ar trebui să fie privită într-un context istoric mai larg, și nu doar ca un proces copleșitor ce caracterizează ultimele decenii. De exemplu, Jan Nederveen Pieterse identifică posibilitatea de a fixa un început al globalizării în conformitate cu trei scări temporale diferite: lungă, medie și scurtă. Interesant în analiza acestuia este că scările respective sunt utilizate – de obicei fără o autorefecție suficientă – de discursurile istorice ce caracterizează diferitele științe socio-umane, în funcție de specificul obiectului

²⁰ *Ibidem*, p. 25.

fiecăreia dintre acestea. În primul caz (vorbit de o situație temporală în jurul anului 3000 î.Hr.), fenomenul central care iese în evidență este cel de creștere a conectivității precum și apariția unor forme de cooperare socială, iar această viziune este prezentă în mod special de științe precum istoria, antropologia sau arheologia. În cel de-al doilea caz s-ar putea vorbi de două momente majore de inflexiune (aproximativ 1500 și 1800), care corespund apariției capitalismului și a pieței comerciale mondiale, respectiv modernității (presupunând oarecum concomitent iluminismul, Revoluția franceză, industrializarea) – iar acestea sunt favorizate de exemplu în economia politică sau sociologie. În fine, dintr-o perspectivă temporală scurtă (începând cu 1970, să spunem) sunt subliniate progresul tehnologiilor de producție și de transport, a tehnologiilor (tele)-comunicațiilor, dezvoltarea marketingului, multiplicarea accentuată a fluxurilor culturale etc.

În plus, acea primă perspectivă temporală poate fi legată de ceea ce am numi viziunea unei *globalizări lungi*, una în care globalizarea a fost privită în mod fundamental drept *un proces de mobilitate continuă, inerent speciei umane* – altfel spus vorbit aici de o mobilitate ce caracterizează esențial însuși comportamentul uman în general, independent deci de vreun eveniment istoric particular sau vreun context geografic anume (apariția Imperiului Roman, de exemplu).

Astfel, pentru Jerry H. Bentley,

„[c]el puțin din timpul lui *Homo erectus*, dacă nu dinainte, toate populațiile au experimentat o anumită nevoie de cunoaștere despre o lume dincolo de propriile lor societăți, care a fost o sursă de hrană, unelte, resurse, parteneri de viață și oportunități de schimburi. Încă din Antichitatea timpurie, nomazi, negustori, exploratori, soldați, administratori, diplomați, misionari, pelerini și alți călători s-au aventurat dincolo de propriile lor societăți și s-au întors înapoi cu informații și cunoștințe despre ținuturi îndepărtate”²¹.

Iar acest fenomen poate fi cercetat, în concepția lui Bentley, în legătură cu orice colț de pe pământ.

Necesități fundamentale concrete (cum ar fi obținerea hranei, evitarea dezastrelor naturale, schimburile comerciale etc.) sau de factură spirituală (religie, exil, strategie politică, interes cognitiv, simplă curiozitate etc.), fie acestea pașnice sau violente, dorite sau nu, au creat astfel în mod continuu matricea unei interrelaționări esențiale pentru dezvoltarea speciei umane.

Sau, în cuvintele aceluiși autor,

„ființele umane (incluzând aici nu doar *Homo sapiens* ci și *Homo erectus*) s-au aventurat cu mult dincolo de propriile lor comunități din diferite motive și cu diferite efecte, începând cu cel puțin două milioane de ani în urmă. Realizând aceasta, ei au populat toate zonele de pe pământ care puteau fi locuite, au dat naștere la mii de

²¹ Jerry H. Bentley, „Globalizing history and historicizing globalization”, în *Globalizations*, vol. 1, nr. 1, 2004, p. 71.

tradiții sociale și culturale eterogene, au construit vaste rețele de comerț și schimburi, au descoperit diferite maniere de a exploata sau domina pe ceilalți, au transportat specii biologice dincolo de granițele arealului lor natural de răspândire în noi teritorii, au schimbat sau și-au însușit tehnici, idei sau credințe religioase”.

Toate aceste procese sunt captate în jargonul istoricilor prin concepte-cheie precum „migrație, dezvoltare socială, comerț, imperialism, schimburi biologice sau difuziune culturală”²².

Părăsind acum aceste timpuri „de mult trecute”, să observăm, pe de altă parte, că este un loc comun astăzi să definim societatea noastră drept una globală sau globalizată²³, iar acest caracter al său să fie înțeles ca o „comprimare spațio-temporală”, ea însăși citită deseori prin prisma categoriei mobilității, o mobilitate economică, financiară, comercială etc., a bunurilor ca și a oamenilor. Sintetic vorbind, mobilitatea care marchează acest sens strict contemporan al globalizării poate fi privită dintr-o triplă perspectivă:

- a) Într-un sens foarte larg, ca *viteză a transformărilor*: toate lucrurile (locurile, bunurile, obiceiurile, comportamentele etc.) suferă modificări accelerate, într-un ritm nemaîntâlnit până acum. Iar aici este de amintit și ceea ce am putea numi consumarea rapidă a realității, de la un sens mental (ca un consum accelerat al imaginii sau al interesului stârnit de un lucru – prin publicitate, media etc.) până la unul foarte concret, atunci când ne gândim că globalizarea aduce atingere – o atingere distructivă... – realmente, foarte accelerat, totalității peisajului fizic al planetei noastre. Din această ultimă perspectivă nu se poate considera că există vreo parte a planetei²⁴ care să nu fie afectată – cel mult se poate afirma că nu este afectată de o manieră foarte vizibilă. Pe scurt, globalizarea este – cel puțin în acest sens – foarte... globală.
- b) Ca *accelerare a deplasărilor* realizate în lumea contemporană, cum am spus a entităților de tot felul: oameni, lucruri etc. Aici ar trebui adăugate și mobilitățile mentale sau virtuale, care precizează comprimarea spațio-temporală prin aceea că avem azi capacitatea de a „fi” simultan în mai multe „spații”, în sensul participării virtuale la sau în ele. „Ajungem” astfel, mult mai repede, foarte palpabil în multe alte locuri, poate mult prea multe pentru unii...

²² *Ibidem*, p. 78.

²³ Fără a ne propune să dezvoltăm aici, să notăm doar că „global”, „globalizat” sau chiar „globalizant” trimit la sensuri care, deși convergente, sunt totodată și distincte, implicând agenți și comportamente, conștiințe sau nu, diferite.

²⁴ Unii ar putea să spună că în curând vom începe să afectăm serios și alte planete. Ceea ce s-ar putea citi într-un sens pozitiv, ca eliminare a presiunii pe resursele terestre, sau negativ, ca o extindere – poate chiar „naturală” – a comportamentului agresiv al omului.

c) În sens mai particular, dar care subliniază ceva esențial despre societatea actuală, ca *viteză de transmitere a informației* (a cunoașterii în cele din urmă, în acest înțeles restrâns). Internetul reprezintă, firește, un spațiu practic global pentru această mobilitate. Această informație poate să fie precizată suplimentar, fiind particularizată de exemplu prin aspectul financiar²⁵. După cum observa F. Chesnais, „[l]a sfârșitul secolului XX, analiza globalizării capitalului trebuie să înceapă de la finanțe. Sfera financiară este aceea în care internaționalizarea piețelor este cea mai avansată, aceea în care operațiunile de capital au atins cel mai înalt grad de mobilitate”²⁶.

În acest context mai larg, aș vrea să mai schițez o triplă distincție, de data aceasta în ceea ce privește strict mobilitatea umană. Aici deosebesc între o mobilitate voluntară (sau activă), una impusă (sau reactivă) și una socială complexă. Firește, după cum vom constata, și ca urmare a considerentelor noastre introductive, întreprinderile sunt mai complexe decât lasă să o întrevadă această clasificare aparent facilă.

Mobilitatea voluntară este înțeleasă aici ca fiind una datorată unei inițiative personale (intime sau interne, cel puțin în aparență), impulsului avut de oamenii înșiși, urmării acestuia. Într-o schemă simplă, deplasarea individului pare a împlini / continua gândul – „interior” al acestuia, care a și anticipat-o și a declanșat-o ca atare. Printre cele mai simple – cel puțin aparent! – exemple, putem menționa turistul, dar și intelectualul, în sens larg, care ar urmări prin mobilitățile sale împlinirea unui traseu personal. Firește, pare a fi vorba aici preponderent de mobilitatea celor situați la un nivel social cel puțin mediu, a celor care își permit să își „proiecteze” într-un anumit sens viața sau măcar anumite activități. Chiar noțiunea de „proiect”, atât de prezentă în jargonul profesional și existențial de azi, este una ce exprimă această mobilitate – mentală și, ulterior, fizică, concretă – inerentă indivizilor umani din unele categorii sociale²⁷.

Dar, bineînțeles, cum aminteam anterior, această mobilitate poate fi prezentată nu doar ca rezultat al unei inițiative *stricto sensu* interne, ci și ca una care este în mod fundamental indusă de societate. Se deschide astfel, previzibil, spațiul unei manipulari care ar fi (cel puțin) co-constitutivă libertății omului contemporan. Din această perspectivă, metaforic și din nou pe scurt, nu noi am fi regizorii piesei în care jucăm, viața noastră în ceea ce are aceasta ca idealitate – am fi prin urmare doar actorii unei piese regizate de „alții”, fără ca aceasta să însemne neapărat un scenariu conspirativ anume. Noi nu suntem, nu putem fi

²⁵ Păstrând totuși ideea că însăși categoria „informației”, așa cum este vehiculată ea astăzi este impregnată, dincolo de simpla aparență cognitivă, de o abordare intimă de ordin financiar.

²⁶ F. Chesnais, *La mondialisation du capital*, Nouvelle édition augmentée, Paris: Syros, 1997, apud Grazia Ietto-Gillies, *Transnational Corporations: Fragmentation amidst integration*, London and New York, Routledge, 2002, p. 167.

²⁷ Mai mult chiar, unele categorii profesionale (cercetătorii, profesorii universitari etc.) sunt chiar evaluate din perspectiva „participării la proiecte”, i.e. din acea a unei mobilități atestate astfel „oficial”.

nicidecum ceea ce am putea numi „prim mișcători de sine”, ci suntem mereu *puși în mișcare*, cum am spus, de o alteritate mai mult sau mai puțin vizibilă, de „societate” la modul general.

Dincolo de faptul că multe dintre mobilitățile voluntare nu sunt, la o analiză mai atentă, cu adevărat deloc voluntare (sau, cel puțin nu sunt – și nici nu au cum să fie vreodată – *doar* voluntare), ne mai confruntăm în acest orizont al analizei și cu fenomenul extinderii (nepermise²⁸) acestui model al subiectului uman la dimensiunile întregii societăți, i.e. la nivel global. Această mobilitate este deseori identificată ca una din trăsăturile esențiale ale individului contemporan, *indiferent* de cultura din care acesta provine. Fără a insista suplimentar²⁹, să observăm doar că astfel se încearcă extinderea – de cele mai multe ori total necritică și în cele din urmă ideologică – a unui model europocentric (sau, mai corect, occidentalocentric) al subiectului la nivelul *întregii* umanități.

Am înregistra apoi o *mobilitate impusă*, acea mobilitate ușor de sesizat în cazul migranților, refugiaților din fața dezastrelor și calamităților naturale, economice, sociale sau militare (politice). Este aici vorba de o mobilitate a săracilor, a celor dezavantajați, inferiori din punct de vedere al ierarhiei sociale etc. Dar aceasta nu întrutotul, firește. Nu trebuie uitat faptul că în cazul unor regimuri violente în primele rânduri ale categoriilor afectate de această mobilitate impusă a fost tocmai elita comunității respective, de multe ori privită drept pericolul cel mare pentru conducătorii statelor respective. Mai mult, numeroase fenomene legate de mobilitatea transnațională de capital nu trebuie să fie văzute doar ca un efect al puterii inerente a capitalului (sau, mai corect în contextul discuției noastre, al investitorilor înșiși, al puterii lor financiare), ci și ca fiind cauzate cel puțin în parte de deteriorarea sau eroziunea puternică a „climatului financiar sau economic” dintr-o țară sau alta³⁰. Iar toate acestea trebuie înțelese și ele tot într-un context global.

În fine, mai există dincolo de aceste două tipuri anterioare, ele însele cum am văzut cu complexitățile lor interne specifice, și ceea ce am numit o *mobilitate complexă* – complexă oarecum la vedere. Este vorba aici de o reacție mobilă la o nedorită mobilitate a celorlalți. Cazul cel mai banal ar fi cel al multora din țările prospere / avute care se confruntă cu o mobilitate nedorită, în deosebită creștere (ceea ce înseamnă și o prezență la fel de puțin dorită), a maselor de oameni din țările sărace.

Un exemplu concret, deosebit de instructiv, este cel al unei inițiative a unei primării din Norvegia confruntate cu un val de populație migratoare, care a decis să se... mobilizeze, să devină activă, prezentă departe de localitatea respectivă

²⁸ Vorbind, așa zicând, științific.

²⁹ Trimitem pentru detalii la articolul nostru „The Almost (Hidden) Human Model of Some Social and Political Theorizations of Today’s Society”, în V. Vizureanu (ed.), *Re-thinking the Political in Contemporary Society. Globalization, Consumerism, Economic Efficiency*, București, Editura Pro Universitaria, 2015, pp. 77–98.

³⁰ Cazurile Argentinei sau Greciei din ultimele decenii sunt binecunoscute.

construind într-o comună din Oltenia (Târgu Cărbunești) o fabrică în care să lucreze pe viitor aceia care urmau să fie determinați să se întoarcă acasă sau să nu mai vină în Norvegia³¹. Dincolo de valoarea pozitivă a inițiativei respective (crearea de locuri de muncă, ridicarea nivelului de trai prin veniturile obținute etc.), nu poate fi evitată observarea fenomenului de neplăcere sau chiar teamă de a avea asemenea „vecini” pe care o trădează multe dintre inițiativele asemănătoare. Nu de puține ori, tocmai acesta este motivația care stă la baza unei mobilități (proprie) practic nedorite în sine, ci doar pentru a stopa / preîntâmpina mobilitatea celorlalți, a celor nedorți.

BIBLIOGRAFIE

- Jerry H. Bentley, „Globalizing history and historicizing globalization”, *Globalizations*, vol. 1, nr. 1, 2004, pp. 69–81.
- Tim Cresswell, *On the Move: Mobility in the Modern Western World*, London and New York, Routledge, 2006.
- Grazia Ietto-Gillies, *Transnational Corporations: Fragmentation amidst integration*, London and New York, Routledge, 2002.
- Henri Lefebvre, *La Production de l'espace*, Paris, Éditions Anthropos, 1974.
- Nigel Thrift, *Spatial Formations*, London, Sage Publications, 1996.
- Alain Touraine, *La Fin des sociétés*, Paris, Seuil, 2013.
- John Urry, *Sociology beyond Societies: Mobilities for the Twenty-first Century*, London and New York: Routledge, 2000.
- Viorel Vizureanu, „The Almost (Hidden) Human Model of Some Social and Political Theorizations of Today's Society”, în V. Vizureanu (ed.), *Re-thinking the Political in Contemporary Society. Globalization, Consumerism, Economic Efficiency*, București, Editura Pro Universitaria, 2015, pp. 77–98.
- <http://www.igj.ro/social/norvegienii-investesc-in-viitorul-romilor-strainii-vor-sa-faca-locuri-de-munca-la-targu-carbunesti.html>.

³¹ Vezi, în acest sens, <http://www.igj.ro/social/norvegienii-investesc-in-viitorul-romilor-strainii-vor-sa-faca-locuri-de-munca-la-targu-carbunesti.html>.